

3. *Бідність та нерівність в Україні під впливом COVID-19: підходи до оцінювання* : монографія / Е. Лібанова та ін. Київ : Ін-т демографії та проблем якості життя НАН України, 2023. 203 с. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Новий_Фінал_Аналіз_ситуації_з_бідністю_в_Україні_на_довгих_рядах_даних_та_перші_наслідки_COVID-19.pdf

4. *Якість життя населення України та перші наслідки війни* : монографія / Л. Черенько та ін. Київ : Ін-т демографії та проблем якості життя НАН України, 2023. 191 с. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Монографія_якість.pdf.

5. *Соціальне відторгнення, нерівність та бідність дітей* : монографія / Л. М. Черенько та ін. Київ : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи НАН України, 2021. 150 с. URL: [https://idss.org.ua/arhiv/Монографія_БІДНІСТЬ_ДІТЕЙ%20\(PDF\).pdf](https://idss.org.ua/arhiv/Монографія_БІДНІСТЬ_ДІТЕЙ%20(PDF).pdf).

УДК 338.2:330.342.1

Короткова Дар'я Сергіївна
Ph. D., науковий співробітник
Інститут демографії та проблем
якості життя НАН України
м. Київ, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗМІНИ

В умовах економічної та соціальної нестабільності, що виникла в результаті агресії Російської Федерації проти України, значно ускладнилось проведення державних вибірових обстежень, зокрема обстежень умов життя домогосподарств (ОУЖД). Це призвело до обмеження кількості даних, доступних для аналізу економічної поведінки домогосподарств. Проте, незважаючи на труднощі, важливим залишається збереження тенденцій і моделей економічної поведінки домогосподарств на основі доступної інформації, що дозволяє оцінити зміни в структурі доходів та витрат. Дослідження соціально-економічного стану домогосподарств України, що проводилося у 2023–2024 роках за підтримки ЮНІСЕФ, є важливим кроком для відновлення інформаційної бази для подальших економічних досліджень.

Після початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України проведення державних вибірових обстежень, зокрема обстежень умов життя домогосподарств (ОУЖД), було припинено, що суттєво обмежило обсяг доступних даних для дослідження економічної поведінки домогосподарств. З огляду на детальну оцінку доступної інформаційної бази для потреб дисертаційного дослідження, були визначені найбільш репрезентативні періоди для аналізу розподілу доходів та витрат усередині домогосподарств: 2009–2013 роки як період між кризами (після економічної кризи 2008 року та перед кризою, спричиненою анексією частини території України Російською Федерацією в 2014 році) та 2019–2021 роки як період перед початком війни [1].

У грудні 2023 – лютому 2024 року, за підтримки ЮНІСЕФ і координації з Міністерством соціальної політики України, було проведено обстеження соціально-економічного стану домогосподарств України (ОСЕСД), яке базувалося на методології державних вибірових обстежень, зокрема ОУЖД [2; 3]. Метою цього обстеження було оцінити різні аспекти життя домогосподарств, зокрема: соціально-демографічні характеристики домогосподарств, умови їхнього життя, джерела та рівень доходів, витрати, економічну активність членів домогосподарств та рівень задоволення їхніх базових потреб.

Протягом періоду 2009–2013 років середня кількість домогосподарств одинаків працездатного віку (18–59 років) становила близько 1,5 мільйона осіб, подружжя працездатного віку – майже 1,5 мільйона осіб, а подружжя з дітьми – понад 2 мільйони осіб. Важливо зазначити, що серед одинаків кількість чоловіків становила близько 650 тисяч, а жінок – 820 тисяч. Загальна кількість домогосподарств з двох осіб (подружні пари працездатного віку), де головою домогосподарства був чоловік, становила близько 960 тисяч, тоді як кількість таких подружніх пар, де головою була жінка, становила менше 530 тисяч [2].

За період 2019–2021 років середня кількість домогосподарств одинаків працездатного віку зменшилася до близько 1 мільйона, причому серед цих одинаків чоловіків було приблизно 570 тисяч, а жінок – 445 тисяч [2].

У період з грудня 2023 року по лютий 2024 року середня кількість одинаків працездатного віку досягла майже 1,9 мільйона, а подружжя – близько 1,7 мільйона осіб. Серед одинаків чоловіків було понад 1,2 мільйона, а жінок – 642 тисячі. Щодо подружжя працездатного віку, де головою був чоловік, їх чисельність становила 501 тисячу, тоді як подружжя, де головою була жінка, складало понад 1,1 мільйона осіб. Розподіл домогосподарств залежно від статі серед одинаків показано на рисунку 2.14 [3].

У 2009–2013 роках чисельність одинаків серед жінок була більшою, ніж серед чоловіків. У 2019–2021 роках чисельність одинаків серед чоловіків і жінок стала більш збалансованою, хоча загальна кількість одинаків зменшилася порівняно з попереднім періодом. У 2023–2024 роках спостерігається значне зростання чисельності одинаків серед чоловіків, в той час як кількість жінок-одинаків зросла менш суттєво. Таким чином, протягом усіх аналізованих періодів чисельність одинаків серед чоловіків зросла значно більше, ніж серед жінок, що є очевидним наслідком війни Росії проти України [1].

У 2009–2013 роках домогосподарства, в яких головою був чоловік, становили більшість, порівняно з домогосподарствами, де головою була жінка. Однак у 2023–2024 роках ситуація змінилася кардинально: кількість домогосподарств, де головою була жінка, значно перевищила кількість домогосподарств, де головою був чоловік. В цілому, протягом всіх періодів спостерігалось суттєве зростання чисельності домогосподарств, де головою була жінка, що, ймовірно, є наслідком війни РФ проти України [1].

Домогосподарства одинаків, що проживають у великих містах, мають найвищі рівні доходів і витрат порівняно з іншими місцями проживання (мале місто, сільська місцевість). Чоловіки-одинаки віком 30–59 років мають найбільші грошові доходи серед інших вікових груп та одинаків-жінок. У домогосподарствах, очолюваних жінками, протягом трьох років спостерігалось стабільне зростання доходів [4].

У малих містах рівень доходів і витрат домогосподарств одинаків вищий, ніж у сільській місцевості, але нижчий, ніж у великих містах. Чоловіки віком 30–59 років мають найвищі грошові доходи, однак різниця між доходами чоловіків і жінок є меншою порівняно з великими містами. Загальний дохід і сукупні ресурси перевищують грошовий дохід, що вказує на наявність додаткових джерел ресурсів. Витрати у малих містах також менші, ніж у великих, але зберігається тенденція до зростання як доходів, так і витрат у період з 2019 по 2021 рік, що свідчить про покращення економічної ситуації і поступове підвищення рівня життя [1].

Домогосподарства одинаків, які проживають у сільській місцевості, характеризуються найнижчими рівнями доходів і витрат порівняно з іншими типами поселень. Водночас різниця між доходами чоловіків і жінок є найменш вираженою, що може свідчити про більш рівномірний розподіл економічних можливостей у сільській місцевості. Грошовий дохід як чоловіків, так і жінок у сільських районах зростав у період з 2019 по 2021 рік, хоча темпи зростання були повільнішими порівняно з міськими районами. Витрати домогосподарств інколи перевищували доходи, що може свідчити про високі невраховані витрати або економічні труднощі. Повільні темпи зростання доходів і витрат свідчать про необхідність додаткової економічної підтримки домогосподарств одинаків у сільських місцевостях для покращення їхнього рівня життя [1].

Дослідження соціально-економічного стану домогосподарств України, проведене в умовах війни, показує значні зміни в структурі домогосподарств і економічній поведінці громадян. Найбільше зростання чисельності одинаків відбулося серед чоловіків, що вказує на наслідки війни для соціальної структури. Водночас зміни в керівництві домогосподарств і економічній активності свідчать про посилення ролі жінок у господарюванні. Спостережуване покращення економічної ситуації в малих містах та зростання доходів і витрат домогосподарств у містах є позитивними ознаками, хоча в сільських районах продовжуються труднощі, що вимагає активнішої підтримки з боку держави для покращення рівня життя.

Список використаних джерел:

1. Короткова Д. *Моделювання розподілу доходів та витрат всередині домогосподарства* : дисертація на здобуття ступеню доктора філософії. Київ, 2024. 205 с. URL: <https://www.demography.org.ua/короткова-даря-сергіївна/> (дата звернення: 31.03.2025).

2. *Обстеження умов життя домогосподарств. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/metaopus/2020/1_05_00_01_2020.htm (дата звернення: 30.03.2025)*
3. *Соціально-економічний стан домогосподарств України. Unicef Україна. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24> (дата звернення: 30.03.2025)*
4. *Колективні моделі споживчої поведінки домогосподарств України: звіт про НДР (заключний). Інститут демографії та проблем якості життя НАН України; керівн. В.Г.Саріогло. Київ, 2024. № 0121U112476*

УДК 316.35

Красівська Галина Олександрівна,
*к.е.н., провідний науковий співробітник,
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України
м. Київ, Україна*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

В Україні відбулася зміна моделі надання соціальних послуг: із вертикальної, яка характеризується централізацією, стандартизацією, регламентацією процесу змінюється на горизонтальну на рівні громад, яка характеризується гнучкістю застосування методів впливу, заходів та пріоритетів роботи, швидкістю та більшою точністю через наближеність до споживачів послуг та активне застосування місцевих програм соціального розвитку. Розвиток соціальних послуг у територіальній громаді є циклічним процесом: від визначення потреб населення, планування та фінансування соціальних послуг до їх впровадження через мережу надавачів соціальних послуг, моніторинг та оцінку їх якості з метою подальшого вдосконалення соціальних послуг та кращого задоволення потреб населення у соціальних послугах у наступному періоді.

Для забезпечення оцінки потенціалу виконання соціальних зобов'язань на рівні громади потрібно змінювати концептуальні підходи до наповнення реєстру територіальної громади, розширення його можливості в інформаційному, структурному та технологічному планах. Збільшить ефективність збору інформації застосування ІТ технології для спрощення його наповнюваності та оновлення інформації. Цьому має передувати інвентаризація ресурсів (майна, землі, кадрів, організацій) територіальних громад. Крім удосконалення структури державних реєстрів, важливо впроваджувати систему електронного